

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งซึ่งนับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เป็นผลจากอัตราการเพิ่มสูงขึ้นของประชากรในประเทศไทย จากสถิติอัตราการเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติ ในปี พ.ศ.2537 เท่ากับร้อยละ 1.4 ต่อปี (เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, 2539: 59) ทำให้ปริมาณขยะล้นเมืองในปี พ.ศ.2541 ปริมาณขยะที่เกิดขึ้นทั่วประเทศมีปริมาณวันละ 38,000 ตัน (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์, บรรณาธิการ, 2542: 316) และสถิติล่าสุดประชากรไทยผลิตขยะปริมาณ 1.3 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน โดยเฉลี่ยปริมาณขยะที่คนไทยผลิตเพิ่มขึ้นปีละ 5% (สิ่งแวดล้อมสาธารณสุข, 2542: 7) ปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากมาย ทั้งในด้านการทำลายภูมิทัศน์ของบ้านเมือง ที่อยู่อาศัยในเขตชุมชนและทั่วไป ส่งกลิ่นรบกวน ก่อให้เกิดความรำคาญ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงและหนูชนิดต่างๆ มีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งร่างกาย และจิตใจ เป็นแหล่งเชื้อเพลิง ตลอดจนทำให้เกิดมลภาวะทางดิน น้ำ อากาศ แล้วยังมีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย เนื่องจากมีการบริโภคอาหารสำเร็จรูป ของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้สิ่งบรรจุภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น หีบห่อพลาสติก กระดาษ แก้ว เหล็กและโลหะอื่นๆ อย่างสิ้นเปลืองใช้แล้วทิ้งไปทำให้ปริมาณขยะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากสถิติมูลฝอยทางกายภาพจากโรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช และหนองแขม ระหว่างปี 2529-2534 (อมรรัตน์ สวัสดิ์ทัต, 2535: 38-39) พบว่ามูลฝอยจากบรรจุภัณฑ์ประเภทกระดาษ พลาสติก แก้ว เหล็ก และโลหะอื่นๆ มีค่าเฉลี่ยรวมประมาณ 37.34 % ของปริมาณขยะทั้งหมด ปัญหาปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นมากเหล่านี้เกินความสามารถของรัฐบาลที่จะจัดสรรงบประมาณในการจัดการขยะได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาของกรมควบคุมมลพิษในปี พ.ศ. 2539 พบว่า จากขยะชุมชนที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น มีการนำกลับมาใช้ประโยชน์ทั้งในรูปการใช้ซ้ำและการแปรรูปใช้ใหม่เพียงประมาณร้อยละ 9.2 ทั้งที่ขยะมูลฝอยดังกล่าวมีศักยภาพที่จะแยกสิ่งของเพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ได้ถึงประมาณร้อยละ 43 (กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.: 9-2) การนำขยะมูลฝอยกลับไปใช้ประโยชน์เป็นการลดปริมาณ และอันตราย

ของขยะที่จะต้องทำการกำจัด และเป็นแนวทางประการหนึ่งของการจัดการขยะในเชิงรุก ภาครัฐได้วางแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมลพิษจากขยะ และสิ่งปฏิกูล พ.ศ. 2542 – 2549 โดยจัดทำโครงการต่างๆ โครงการส่งเสริมการลดและแยกขยะอย่างมีประสิทธิภาพของกรุงเทพมหานคร เป็นโครงการหนึ่งเพื่อลดปริมาณขยะ และป้องกันอันตรายจากขยะอันตรายในชุมชน เพื่อลดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม และแก้ปัญหาการสูญเสียทางเศรษฐกิจนั่นเอง

การคัดแยกขยะเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการจัดการกับของเสีย ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการลดการก่อเกิดขยะ (Reduction) ขั้นตอนการคัดแยกขยะแยกวัสดุที่มีค่าจากขยะไว้เพื่อนำไปขายต่อพ่อค้ารับซื้อของเก่า เพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) และนำวัสดุจำพวกขวด แก้ว และพลาสติกบางอย่างมาใช้ซ้ำ (Reuse) ขั้นตอนการบำบัด (Treatment) เพื่อลดปริมาณและความเป็นพิษจากขยะจำพวกขยะอันตราย และขั้นตอนการกำจัด (Disposal) โดยวิธีที่เหมาะสมเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการกำจัด การคัดแยกขยะจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ภาครัฐเริ่มนำมาพิจารณาจัดการ เพื่อแก้ปัญหาปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี เนื่องจากกระแสของการบริโภคนิยมใช้สิ่งบรรจุภัณฑ์สำเร็จรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาจากมลภาวะต่าง ๆ ที่เกิดจากปริมาณขยะล้นเกินศักยภาพของภาครัฐในการควบคุม และกำจัดได้ดังกล่าว

เทศบาลเมืองจังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ 60.85 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณขยะเฉลี่ย 70.75 ตันต่อวัน (กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม งานรักษาความสะอาด, 2543) ขยะเหล่านี้ได้นำไปกำจัดด้วยวิธีฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitary Landfill) ที่บ่อกำจัดขยะของเทศบาล ณ บ้านดงป่าเหมี้ยง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ในพื้นที่ 323 ไร่ แต่ด้วยปัญหาปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น เทศบาลเมืองเชียงรายจึงมีโครงการรณรงค์คัดแยกขยะในชุมชนเขตเทศบาล ปีงบประมาณ 2542 ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 ระยะเวลา 4 เดือน ในชุมชน 4 แห่ง โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อลดปริมาณขยะและลดปัญหามลพิษที่เกิดจากขยะ เพื่อประหยัดงบประมาณในการกำจัดขยะของเทศบาล เพื่อสร้างพฤติกรรมที่ถูกต้องในการทิ้งขยะ ตลอดจนเพื่อประหยัดการใช้ทรัพยากร โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า มีขั้นตอนดำเนินการได้แก่ มีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านในชุมชน 4 แห่ง ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย และรถประชาสัมพันธ์ จัดหาถังขยะแยกประเภทขยะเปียกและขยะแห้ง เตรียมรถเก็บขน และติดตามประเมินผลหลังสิ้นสุดโครงการ จากภาพที่ปรากฏตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ผู้ศึกษาไม่แน่ใจว่าประชากรชุมชนเป้าหมาย ให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะมากน้อยเพียงใด ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะติดตามผลโครงการรณรงค์การคัดแยกขยะดังกล่าวว่าประชากรมีความพึงพอใจต่อโครงการรณรงค์การคัดแยกขยะและการปฏิบัติจริงว่าอยู่ในระดับใด เพื่อนำผลการศึกษามาหาแนวทางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชากรให้เหมาะสม อันจะส่งผลในการลดปริมาณขยะเพื่อลด

มลภาวะทางสิ่งแวดล้อมและความสูญเสียทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเพิ่มพูนรายได้ให้กับครัวเรือน และชุมชนในการนำขยะที่คัดแยกไปขายให้พ่อค้ารับซื้อของเก่าเพื่อนำไปหมุนเวียนใช้ต่อไป ซึ่งจะเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและคุ้มค่าอีกแนวทางหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาความรู้ของประชากรเกี่ยวกับการคัดแยกขยะในชุมชน
2. ศึกษาความพึงพอใจของประชากรเกี่ยวกับการคัดแยกขยะในชุมชน
3. ศึกษาพฤติกรรมของประชากรเกี่ยวกับการคัดแยกขยะในชุมชน

1.3 สมมติฐานการศึกษา

1. ระดับความรู้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการคัดแยกขยะของประชากร
2. ระดับความพึงพอใจมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการคัดแยกขยะของประชากร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาข้อมูลเฉพาะชุมชนในโครงการคัดแยกขยะในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนศรีทรายมูล ชุมชนหนองบัว ชุมชนเกาะทอง และชุมชนบ้านไร่ ทั้งนี้เป็นรายที่ยินยอมตอบแบบสอบถามเก็บข้อมูล โดยมีประเด็นศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว
2. ระดับความรู้ของประชากร
3. ระดับความพึงพอใจของประชากร
4. ระดับพฤติกรรมของประชากร

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการรณรงค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชากรให้เหมาะสมต่อไป อันจะช่วยลดปริมาณขยะซึ่งเป็นปัญหามลภาวะทางสิ่งแวดล้อม ลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจในด้านการควบคุม และกำจัดครั้งสุดท้าย รวมทั้งช่วยประหยัดและส่งเสริมการมีรายได้ของประชากรอีกด้วย

2. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาปัญหา และอุปสรรค โครงการคัดแยกขยะในชุมชนในประเด็นอื่นๆ ต่อไป

1.6 ข้อยกเว้นของการวิจัย

การศึกษานี้เลือกกลุ่มตัวอย่างชุมชนในเขตเทศบาล 4 ชุมชน เป็นชุมชนซึ่งเคยอยู่ในโครงการรณรงค์การคัดแยกขยะมูลฝอยมาก่อน

1.7 คำนิยามศัพท์

มูลฝอยชุมชน หมายถึง เศษผ้า เศษกระดาษ เศษอาหาร เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร เศษมูลสัตว์หรือซากสัตว์ รวมตลอดถึงสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่น

ของเสียอันตราย หมายถึง หรือสิ่งที่เจือปนด้วยของเสียที่เป็นของเหลว ของแข็งหรือ ก๊าซที่มีความเข้มข้น หรือคุณสมบัติทางกายภาพ เคมี หรืออื่นๆ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดการตาย หรือการเจ็บป่วย ทั้งที่รักษาได้และรักษาไม่ได้ ตลอดจนทำให้เกิดหรือมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เมื่อไม่ได้มีการจัดการที่เหมาะสมในการ บำบัด เก็บกัก ขนส่ง และกำจัด

มูลฝอยอันตราย หมายถึง ของเสียอันตรายจากบ้านเรือน สำนักงาน ร้านอาหาร เช่น ยาฆ่าแมลง ติ ยาล้างห้องน้ำ หลอดไฟฟ้า แบตเตอรี่ ยา เครื่องสำอาง และยาฟอกขาว เป็นต้น

มูลฝอยติดเชื้อ หมายถึง ของเสียติดเชื้อ เช่น น้ำเลือด น้ำหนอง สำลี ผ้าพันแผล และ เข็มฉีดยา เป็นต้น

บรรจุภัณฑ์ หมายถึง หน่วยรูปแบบวัสดุภายนอกที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง หรือ ห่อหุ้มผลิตภัณฑ์ภายในให้ปลอดภัย สะดวกต่อภาระขนส่ง เอื้ออำนวยให้เกิดผลประโยชน์ในทางการค้าและการบริโภค

การจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง ขั้นตอนการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย หรือเก็บกัก ขั้นตอนการเก็บขนขยะและขั้นตอนการกำจัดขยะ โดยเทศบาล

การคัดแยกขยะมูลฝอย หมายถึง การแบ่งแยกขยะแต่ละประเภทก่อน ทิ้งลงในถัง หรือก่อนนำไปกำจัด เช่นก่อนทิ้งลงถังขยะอาจมีการแยกพวก แก้ว กระดาษ ที่ยังใช้ได้ออกก่อน เพื่อนำไปขายหรือทิ้งแยกในแต่ละถังตามชนิด และประเภทของขยะแต่ละชนิด

พฤติกรรมการคัดแยกขยะมูลฝอย หมายถึง กระบวนการที่บุคคลมีพฤติกรรมเกิดขึ้น ในสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมผ่านการกระทำ ในด้านการคัดแยกประเภท ขยะ ณ แหล่งกำเนิดของขยะนั้นๆ

การหมุนเวียนนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) หมายถึง การหมุนเวียนนำวัสดุ จากขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์โดยการคัดแยกวัสดุและการเปลี่ยนสภาพวัสดุ

การนำกลับมาใช้ใหม่หรือใช้ซ้ำ (Reuse) หมายถึง การคัดแยกวัสดุที่คงสภาพดีกลับมา ใช้ใหม่

การรณรงค์ หมายถึง วิธีการหนึ่งของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในชุมชน เพื่อให้ ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของกิจกรรม ตลอดจนเป็นการขอความร่วมมือในชุมชน

ประชากร หมายถึง ชุมชนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเชียงราย ในโครงการ คัดแยกขยะเทศบาลเมืองเชียงราย จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ชุมชนศรีทรายมูล ชุมชนหนองบัว ชุมชนเกาะทอง และชุมชนบ้านไร่